

SEMNIIFICAȚIA ZILEI INTERNAȚIONALE A NAȚIUNILOR UNITE ÎN SPRIJINUL VICTIMELOR TORTURII

Alexandru Zubco - expert al proiectului finanțat de Uniunea Europeană "Toți împreună spunem NU torturii în Moldova: societatea civilă împotriva torturii", implementat de Institutul pentru Democrație.

No one shall be subjected to torture or to cruel, inhuman or degrading treatment or punishment (art. 5, Universal Declaration of Human Rights). Torture, according to the United Nations Convention against Torture, is: ...any act by which severe pain or suffering, whether physical or mental, is intentionally inflicted on a person for such purposes as obtaining from him, or a third person, information or a confession, punishing him for an act he or a third person has committed or is suspected of having committed, or intimidating or coercing him or a third person, or for any reason based on discrimination of any kind, when such pain or suffering is inflicted by or at the instigation of or with the consent or acquiescence of a public official or other person acting in an official capacity.

This article was prepared by the Institute for Democracy (Moldova). This article is funded by the European Union (European Instrument for Democracy and Human Rights). Opinions expressed in the article do not necessarily represent those of the European Union.

Keywords: United Nations Convention against Torture, European Court of Human Rights, Moldova, Torture.

В соответствии со ст. 5 Всеобщей декларацией прав человека, никто не должен подвергаться пыткам или жестоким, бесчеловечным или унижающим его достоинство обращению и наказанию.

В соответствии с Конвенции против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания, пытками являются: ... любое действие, которым какому-либо лицу умышленно причиняется сильная боль или страдание, физическое или нравственное, чтобы получить от него или от третьего лица сведения или признания, наказать его за действие, которое совершило оно или третье лицо или в совершении которого оно подозревается, а также запугать или принудить его или третье лицо, или по любой причине, основанной на дискриминации любого характера, когда такая боль или страдание причиняются государственным должностным лицом или иным лицом, выступающим в официальном качестве, или по их подстрекательству, или с их ведома или молчаливого согласия.

Эта статья была подготовлена Институтом демократии (Молдова). Данная статья финансируется Европейским Союзом в рамках EIDHR. Мнения, выраженные в статье, не обязательно отражают точку зрения Европейского Союза.

Ключевые слова: Конвенция Организации Объединенных Наций Конвенции против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания, Европейский суд по правам человека, Молдова, пытки.

Nimeni nu va fi supus torturii, nici la pedepse sau tratament e crude, inumane sau degradante (Art. 5, Declarația Universală a Drepturilor Omului).

În sensul Convenției împotriva torturii și a altor pedepse și tratamente crude, inumane sau degradante, tortura înseamnă: ... orice act prin care se provoacă unei persoane, cu intenție, durere sau suferințe puternice, fizice ori psihice, mai ales cu scopul de a obține de la aceasta persoana sau de la o persoană terță informații sau mărturisiri, de a o pedepsi pentru un act pe care aceasta sau o terță persoană l-a comis ori este bănuită că l-a comis, de a o intimida sau de a face presiuni asupra ei ori de a intimida sau a face presiuni asupra unei terțe persoane, sau pentru oricare alt motiv bazat pe o formă de discriminare oricare ar fi ea, atunci cind o asemenea durere sau astfel de suferințe sunt aplicate de către un agent al autorității publice sau de orice alta persoană care acționează cu titlu oficial sau la instigare ori cu consimțământul expres sau tăcut al unor asemenea persoane.

Acest articol a fost pregătit de Institutul pentru Democrație (Moldova), în cadrul proiectului finanțat de Uniunea Europeană "Toți împreună spunem NU torturii în Moldova: societatea civilă împotriva torturii". Părerile expuse în acest articol nu prezintă neapărat și parerea Uniunii Europene.

Cuvinte cheie: Convenția Organizației Națiunilor Unite, Convenții împotriva torturilor și a altor pedepse și tratamente crude, inumane sau degradante, Curtea Europeana a Drepturilor Omului, Moldova, torturi.

Tortura este o monstruozitate pentru natura umană, pentru demnitate și pentru valorile noastre - este un act reprobabil oriunde și oricum s-ar întâmpla.
Catherine Ashton, Bruxelles, 2011

Ziua de 26 iunie, a fost proclamată de Adunarea Generală a ONU drept Ziua internațională pentru sprijinirea victimelor torturii. Tradițional, cele peste 150 de State membre ale ONU – care au subsemnat Convenția ONU împotriva torturii și a altor tratamente sau pedepse crude, inumane sau degradante (în continuare Convenția antitortură) organizează campanii de sensibilizare a opiniei publice, autorităților și organelor de forță cu privire la impunitate, dar și sprijin victimelor relor tratamente. Semnată de majoritatea Statelor ONU, Convenția anti-tortură continuă să fie tratatul internațional care nu este acceptat de toate Statele. Respectiv, Ziua de 26 iunie are nu doar un context național, dar și internațional. Abolirea torturii sau interdicția absolută a torturii urmează să preia un spectru global. Principiul fundamental reiterat de Convenția antitortură este ca toate statele lumii să respecte obligația de a stopa tortura.

În 2009 Secretarul General al ONU, Ban Ki Moon în legătură cu Ziua internațională de combatere a torturii, spunea: „...în pofida existenței unui cadru instituțional și legal pentru prevenirea torturii impresionant, aceasta este încă tolerată pe scară largă sau chiar practică de guverne, iar impunitatea încă persistă. Ziua internațională pentru sprijinirea victimelor torturii este o ocazie de reafirmare a dreptului de a trăi fără teama de tortură a

tuturor bărbaților și femeilor. Nu există justificare pentru tortura sau pentru orice alta formă de tratament sau pedeapsa crude, inumane și degradante în nicio societate, nicio perioadă și în nici un fel de circumstanță. Solicit tuturor statelor membre ale Organizației Națiunilor Unite care nu au făcut încă acest lucru, să ratifice și să implementeze cu buna credință Convenția împotriva torturii și prevederile Protocolului Opțional. De asemenea, fac apel la toate statele membre să invite Raportorul Special asupra Torturii să viziteze țări în care există persoane private de libertate și să extindă cooperarea în scopul permiterii accesului complet și neobstrucționat. Această Zi reprezintă și o șansă pentru a ne exprima solidaritatea cu victimele torturii și cu familiile acestora, dar și pentru a reaminti nevoia ca toate guvernele să își ia angajamentul pentru îndreptarea nedreptăților comise victimelor unor astfel de abuzuri și reabilitarea completă a acestora”. Altfel spus, ONU mai este îngrijorată de prezența masivă a fenomenului torturii, precum și tolerarea de către Statele membre ale ONU a acestui flagel pe teritoriul său.

Ziua internațională pentru sprijinirea victimelor torturii vine să încurajeze autoritățile și societatea civilă să întreprindă toate acțiunile necesare în vederea eliminării torturii și pentru implementarea și funcționarea efectivă a Convenției antitortură. La fel, scopul onorific al acestei zile constă în onorarea obligațiilor pozitive de a proteja, garanta și reabilita supraviețuitorii actelor de tortură. Or, rezumantul art.2 al Convenției antitortură

proclamă că fiecare Stat parte va lua măsuri legislative, administrative sau alte măsuri eficiente pentru a împiedica comiterea unor acte de tortură pe teritoriul de sub jurisdicția sa. Nici o împrejurare excepțională, oricare ar fi ea, fie că este vorba de starea de război sau de amenințare cu războiul, de instabilitatea politică internă sau de orice altă stare de excepție, nu poate fi invocată pentru a justifica tortura. Argumentul acestei prevederi internaționale vine să reamintească Statului sau oricărui agent al statului, inclusiv care acționează în numele acestuia să ia o atitudine bazată pe respectarea demnității și integrității fizice și psihice umane, ale libertăților fundamentale ale omului.

Convenția antitortură a fost aprobată la 10 decembrie 1984, dar a intrat în vigoare în ziua de 26 iunie 1987. În primii trei ani de la intrarea acesteia în vigoare, a fost subsemnată de 52 State. Republica Moldova a ratificat tratatul internațional ce interzice tortura la 28 noiembrie 1995. Odată, ce a ratificat-o, Republica Moldova și-a asumat un șir de angajamente *stricto sensu*. Guvernul este răspunzător și dator să întreprindă acțiuni de prevenire a torturii și de a susține victimele atunci, când aceasta are loc. Ce a acceptat totuși Moldova? Potrivit Convenției antitortură, Moldova și-a asumat:

- Interzicerea absolută a torturii;
- Responsabilitatea de a-i aduce în fața justiției și de a pedepsi tortionarii;
- Responsabilitatea de a asigura dreptul victimelor torturii la reparație, inclusiv reabilitare complexă,
- Responsabilitatea de a instrui și de a educa persoanele din grupul de risc, care ar putea comite acte de tortură.

Interdicția absolută a torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante rezultă în mod clar în necesitatea de a lupta împotriva impunității, în cazul în care este încălcată. Atât Convenția, precum și alte documente internaționale de drepturile omului prescriu obligația de a institui interzicerea torturii în legislația proprie, în practica autorităților, precum și în sistemul judiciar. Iar, în cazul în care asemenea tratament inuman există – urmează să fie aplicată o sancțiune legală tortionarilor, iar victimele urmează să fie reabilitate. La fel, obligația continuă de a instruire potențialii tortionari în domeniul respectării drepturilor omului este inerentă față de celelalte angajamente.

Pentru a preveni tortura, agenții statului urmează să adopte o politică de zero toleranță în procesul de activitate diurn. Mecanismele internaționale arată expres că legea penală a Statului trebuie să conțină o prevedere cu privire la pedeapsa pentru tortură, tratament inuman sau degradant. Nu este suficient plasarea unui aliniat într-un articol din codul penal, cum ar fi pentru depășirea atribuțiilor de serviciu. Or, apriori decade necesitatea și esența de a combate tortura în lumina angajamentelor internaționale. După ratificarea tratatului internațional, Moldova a avut un șir de dezbateri cu privire la forma respectivă a pedepsei, precum și rolul și locul plasării acesteia în legea penală. Abia în 2016, după recomandările structurilor internaționale, Moldova adoptă articol special pentru aplicarea torturii, tratamentului inuman sau degradant în 166/1 Cod penal al Republicii Moldova. Guvernul, sub presiunea internațională și a societății civile a recunoscut că tortura este o faptă ce atentează nu asupra justiției, ci asupra libertății, cinstei și demnității persoanei. Aceasta s-a întâmplat după 9 ani de la semnarea Convenției. Termenul „tortură” în legislația moldovenească este specifică Convenției antitortură. Codul penal citează, practic în al.3 art.166/1 Cod penal prevederile art.1 al Convenției și anume „*Tortura, adică orice faptă intenționată prin care se provoacă unei persoane o durere sau suferințe fizice sau psihice puternice cu scopul de a obține de la această persoană sau de la o persoană terță informații sau mărturisiri, de a o pedepsi pentru un act pe care aceasta sau o terță persoană l-a comis ori este bănuită că l-a comis, de a o intimida sau de a exercita presiune asupra ei sau asupra unei terțe persoane, sau din orice alt motiv, bazat pe o formă de discriminare, oricare ar fi ea, atunci când o asemenea durere sau suferință este provocată de către o persoană publică sau de către o persoană care, de facto, exercită atribuțiile unei autorități publice, sau de către orice altă persoană care acționează cu titlu oficial sau cu consimțământul expres sau tacit al unei asemenea persoane*”. Așadar, tortura este incriminată în Republica Moldova, interdicția absolută a torturii fiind recunoscută de Stat.

În altă ordine de idei, Moldova continuă să înregistreze regrese la obligația pentru impunitate. Condamnările la Curtea europeană pentru drepturile omului, recomandările internaționale și naționale arată că Statul Republica Moldova este

restantă la subcapitolul asigurării responsabilizării pentru actele de tortură, investigare, deferire justiției și nu în ultimul rând – reabilitării victimelor relelor tratamente. Crimele de tortură trebuie să fie investigate pe deplin, imparțial și minuțios, iar torționarii să fie urmăriți penal și dacă se fac vinovați – să fie adecvat pedepsiți. În conformitate cu legislația internațională, orice stat are dreptul și datoria de a investiga eficient, de a urmări și de a pedepsi un pretins torționar care este prezent pe teritoriul de sub jurisdicția sa.

Impunitatea pentru torționari împiedică victimele să vadă justiția realizată. Impunitatea înseamnă că nimic nu oprește torționarii de la repetarea crimelor și le trimite un mesaj clar, că crimele lor sunt tolerabile. Într-un mediu cu impunitate, crimele de tortură pot fi comise nestingherit, fără ca torționarii să fie supuși riscului de a fi arestați, urmăriți penal sau pedepsiți. Atunci când torționarii nu sunt pedepsiți, există riscul ca tortura să genereze într-o crimă răspândită sau sistematică comisă de mai multe persoane (*Cazul aprilie 2009*).

Actele legale internaționale prescriu pentru victimele torturii trei drepturi fundamentale: dreptul de a cunoaște, dreptul la justiție și dreptul la reparație. În acest aspect, procesele penale pot fi potrivite de a facilita adevărul despre cele întâmplate în cazurile de tortură declarate și sunt un forum esențial pentru acordarea compensațiilor și altor reparații pentru victimele torturii. În schimb, depunând mărturii, victimele torturii pot contribui la aducerea torționarilor în instanțele de judecată. Și aici, se cere ca recursul să fie unul eficient, să răspundă la cel puțin ambele criterii: unul de a pedepsi torționarul (cu scop de prevenire) și cel de-al doilea, de a repara prejudiciul victimei. Practica judiciară cunoaște puține cazuri de condamnări a torționarilor, iar autoritățile par a nu fi grăbite să inițieze un mecanism eficient de reabilitare a victimelor. Aceste observații au fost reiterate cu îngrijorare de Comitetul Împotriva Torturii, responsabil de supravegherea implementării Convenției antitortură la cea de 62-a Sesiune din noiembrie 2017, unde Moldova nu a putut răspunde ferm cu privire la onorarea obligațiilor respective.

Restanțele enunțate urmează a fi asumate de factorii politici, legislativi, administrativi, judiciar, etc, respectiv, Ziua de 26 iunie vine să exclameze

repetat despre obligațiunile internaționale, cât și necesitatea stringentă de combatere a impunității, precum și să aigure dreptul la reparație. Un alt angajament restant rămâne organizarea instruirilor continue agenților statului pe dimesiunea adoptării unui comportament bazat pe respectarea drepturilor omului și a demnității umane, toleranței zero față de tortură, nondiscriminare, etc.

Tortura și maltratarea sunt încă prezente în Republica Moldova. Acest lucru este evidențiat de datele Procuraturii Generale ale Republicii Moldova, care afirmă că de cele mai multe ori reclamanții s-au plâns de metodele de violență aplicate asupra lor, care aveau loc prin bătăi, tratamentul crud cu utilizarea unor obiecte, precum și diverse forme de influență psihologică amenințare, presiune, intimidare. De cele mai multe ori, maltratarea asupra potențialei victime a fost permisă în locuri publice, în inspectoratele de poliție, în instituțiile de învățământ, în instituțiile penitenciare și în locul de reședință a acestora.

În cadrul Instrumentului European pentru Democrație și Drepturile Omului în Republica Moldova, Institutul pentru Democrație (Comrat), în parteneriat cu Institutul Național al Femeilor din Moldova (Chișinău) și Centrul Media pentru Transnistria (regiunea Transnistreană) cu sprijinul Uniunii Europene, a fost lansat proiectul "Toți împreună spunem NU torturii în Moldova: societatea civilă împotriva torturii".

Scopul proiectului este de a contribui la prevenirea și combaterea torturii în Republica Moldova, inclusiv în Transnistria.

Proiectul prevede crearea a trei centre de asistență juridică și psihologică primară pentru victimele torturii.

Asistența juridică/psihologică în cadrul Centrelor este gratuită, cuprinzând suport juridic și psihologic primar. Beneficiarii centrelor vor fi persoanele care au fost supuse actelor de tortură, abuzuri fizice și psihologice, potențiale victime și/sau rudele acestora. Asistența psihologică include consiliere individuală primară a victimei, consilierea familiei, programe de psihoterapie individuală sau de grup cu elemente de arteterapie. Implicarea specialistului în procesul de reabilitare psihologică a victimei torturii va contribui la reintegrarea în societate. La fel, proiectul presupune desfășurarea unor seminare pentru angajații sistemului peni-

tenciar, poliție și spitalele de psihiatrie din Republica Moldova în vederea creșterii gradului de conștientizare a responsabilității pentru toleranță zero față de tortură. De asemenea, vor fi organizate seminare de inițiere pentru deținuți, pacienții din spitale și alte persoane din categoriile de risc. Activitățile proiectului vor fi reflectate pe larg în sursele media (programe TV și radio, articole în mass-media din Republica Moldova etc.).

Proiectul prevede instituirea unei Rețele permanente de organizații neguvernamentale pentru combaterea torturii (cel puțin 15-20 de ONG-uri din Găgăuzia, Chișinău și regiunea Transnistreană). Rețeaua vizează schimbul de experiență între ONG-uri, creșterea cunoștințelor despre metodele de combatere a torturii, precum și efectuarea unor presiuni asupra puterii de stat pentru a o influența, în scopul de a intensifica eforturile de combatere a torturii. După un program intensiv de instruire, membrii Rețelei vor putea să își împărtășească experiențele în prevenirea torturii și vor oferi sprijin informațional altor ONG-uri din regiune.

În cadrul proiectului vor fi organizate și activități pentru tineri, precum ateliere interactive pentru studenții facultăților de drept ale universităților din Republica Moldova (viitorii ofițeri de poliție, judecători și procurori), pentru a crește nivelul de intoleranță la tortură.

În cadrul proiectului, Institutul pentru Democrație va implementa un program de sub-granturi în sumă de 5000-7000 euro pentru ONG-uri. Programul de sub-granturi vizează sprijinirea activității organizațiilor societății civile pentru combaterea torturii.

Bugetul total al proiectului constituie 733,940 euro, dintre care 95% este contribuția Uniunii Europene (697,243 euro). Durata proiectului este de 3 ani.

Acest proiect este implementat cu suportul financiar al Uniunii Europene. Coordonatorul proiectului este Institutul pentru Democrație - o organizație publică înregistrată oficial la Ministerul Justiției al Republicii Moldova în ianuarie 2007.

În anul 2016, pentru realizări excelente în domeniul drepturilor omului, Institutul pentru Democrație a câștigat premiul Asociației Occidentale a Cluburilor UNESCO cu prilejul Zilei Internaționale a Drepturilor Omului. Pentru realizări remarcabile în desfășurarea activităților în domeniul drepturilor omului în anul 2016, revista științifică internațională "Supremația Dreptului" a recunoscut Institutul pentru Democrație ca fiind organizația anului.

Adrese de contact: Chișinău – str. București 71 (Tel. 067203040); Comrat – str. Trețiacova 21/3 (Tel. 078899110) și Tiraspol – str. T. Șevcenko 12/12 (Tel. 077973007).